

TRANSPARENS PORTRÉK, SZIMULTÁN JELENTÉSEK

Barcsay Jenő - Vajda Lajos - Ámos Imre - Korniss Dezső - Anna Margit - Bálint Endre

„Ogni pittore dipinge sè”¹

2018-ban útjára indult a közel két és fél ezer műalkotást felölelő Antal-Lusztig-gyűjtemény katalogizálása. A könyvsorozat első - a kollekció szignifikáns részét bemutató - kötete túlmutat az alcímbe jelzett hat művész műalkotásainak kronologikus rendszerezésén. Az életrajzi összefonódásokon túl, a számos ponton egymást metsző alkotói törekvések jelentős csomópontjait is kiemelten tárgyalja: a szellemi és képi inspirációs forrást jelentő szentendrei miliót, a bartóki párhuzamokat mutató - egyszerre magyar és európai szemléletű művészet megvalósítása érdekében folytatott - motívumgyűjtésre koncentráló „szentendrei programot”, az 1945 utáni progresszív művészeti irányzatokat képviselő Európai Iskola kulcsponti szerepét, valamint a II. világháború időszakához köthető európai civilizációs válság lehetséges művészi kifejezőmódjainak változatait. A kötet kapcsán - Nagy T. Katalin kurátori munkájának köszönhetően - *Fátyolsáv fények, csurranó színek* címmel (2018. augusztus 28-áig megtekinthető) kiállítás nyílt a debreceni MODEM Modern és Kortárs Művészeti Központban, ahol majdhogynem háromszáz mű látható a 20. századi magyar képzőművészet kiemelkedő alkotóitól.

A kiállítás egyik fő témája, tárgya és motívuma a portré. A képek aurájában az alkotók szubjektuma, személye, lelke jön napvilágra. A *porték* e hat művész jelenlétének bizonyosságát igazolták, és igazolják most is, s túlmutatnak alanyaik pusztá ábrázolásán: a mindenkori szubjektivitás és jelenlét létrehozásának hordozóiként tűnnek fel.

Barcsay Jenő festményei nemcsak alkotójának, hanem korának művészeti, történeti és kulturális portréját is jelenvalóvá teszik. A festészet absztrakt-konstruktív ágának képviselőjére jellemző - a cézanne-i örökségből is táplálkozó - alkotói téma a tér és a forma, a táj és az ember viszonyának kutatásán túl magára a festményre és a festészetre irányul. Művei rendre a művészet és a valóság közötti hasonlóságok különbözőségeit aktualizálják. A tárlaton bemutatott Vajda Lajos-alkotások kiválóan szemléltetik a 20. század egyik egyetemes jelentőségű művészeinek változatos és sokrétű életművét. Konstruktivista és szurrealista elemek felhasználásával, a transzparencia elve szerint készült munkái, valamint az utolsó alkotói periódusának ismeretlen világba kalauzoló enigmatikus művei a képek képeiből, egy már „elmúló

1 Toszkan mondás, mely az olasz irodalomban először 1477 és 1479 közötti időszakban jelent meg. Magyarul: Minden festő magát festi.

árnyék álmairól” tanúskodnak. Áthaladhatunk velük az árnyakon és az álmokon – az árnyon, amelyben a halál gyűlik össze, az álmon, amelyet az élet sűrít magába –, hogy visszatérhessünk ahhoz a mágikus tekintethez, amivel például az 1936-os *Őnarckép architektúrával* című rajzán szembesülhetünk, amely nem kérdez és nem is válaszol; csönd és felfüggesztés csupán, néma tanúja annak, ami volt. Ámos Imre művei által a befogadóit a képből nem pusztán szimbolikus módon vezeti ki egy ismeretlen lélek mélységeibe, hanem éppen annyira vissza is vezeti a vászon és a festmény immanenciájába. Pontosabban egyértelművé teszi, hogy a lélek mélysége *itt* (a képben), ebben az előre vont visszahúzódásban, s nem máshol van. Tragikus sorsa Ámos egész életművét behálózza, azonban – sokszor látomásos – művei nem egy lélek allegóriáiként léteznek: például feleségéről, Anna Margitról készült portréi a bensőség alakjának kibontásai, de nem egy olyan bensőségé, ami az alak mögött volna megpillantható. Alakjai nem azért jelentek meg, hogy felidézzék a szeretett vagy csodált lény(ek) emlékét, hanem azért, hogy bizonytalan és fenyegetett létezésében emlékeztesse önmön szubjektumát saját magára, hogy megvalósítsa annak végtelen visszatérését önmagához. Anna Margit önarcképein és hibrid bábuin keresztül hasonlóképp egy közel hozott távollétben idéződik fel: festményeiben elveszve könnyen úgy érezhetjük, hogy a lélek ritkán volt ilyen közel önmagához és hozzánk, ritkán idézte fel magát így önmagának és ugyanakkor nekünk is. Korniss Dezső 1947-es *Bodobácsfején* az egész arc válik szemmé, ami elsődlegesen már nem a látás szerevéként, hanem egy olyan őrködő jelenlétként tűnik fel, ami egyszerre áll lesben, önmagára és a másikra várva. Bálint Endre egyéni – az emberi létezés legnehezebb alapkérdéseit egyszerre drámaian és derűsen kutató – vizuális nyelve és egyedi motívumtára nem pusztán a láthatót, hanem a láthatatlant állítja ki. Így tárgy-képein, *assamblage*-ain és kollázsain a láthatatlan jelenléte egy másféle látványra apellál, mint amit látásunk nyújt.

E kiállított, a szubjektum távollétébe (az enyémbé, az övébe: a miénkbe, amely definíció szerint egyszerre közös és osztott) hatoló tekintetek felidéznek egy-egy jelenlétet, ezáltal visszahívják, visszatérésre készítetnek a távollétből és emlékeztetnek valakire távollétében. Így válnak halhatatlanokká nemcsak a halálban, hanem a művekben is.

PÉTER SZABINA